

פתיחה למסכת בבא בתרא

שיעור זה קשור לכללים:

תפוחי זהב במשניות כסף

גבול – ממוצע בין שני הצדדים

תמצית השיעור: שאלות רבות על המשנה הפותחת את המסכת ועל לשון הרמב"ם מתבארות על פי היסוד שגבול בין שני דברים כלול משני הדברים יחד. מיסוד זה עולה, שהכותל ומקום הכותל אינם בגדר "יחלוקו", אלא הם "של שניהם". הכותל שייך לשני השכנים גם לאחר חלוקת החצר.

המשנה הפותחת את מסכת בבא בתרא :

השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע. מקום שנהגו לבנות גויל, גזית, כפיסין, לבינין - בונין, הכל כמנהג המדינה. בגויל - זה נותן שלושה טפחים וזה נותן שלושה טפחים, בגזית - זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה, בכפיסין - זה נותן טפחיים וזה נותן טפחיים, בלבינין - זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה. לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם.

בלימוד המשנה מתעוררות קושיות רבות, על המקום בו סידר רבינו הקדוש משנה זו ועל לשון המשנה. גם לשון הרמב"ם ביחס למשנה זו וסוגיות קרובות לה דורשת ביאור. הקושיות הרבות מכוונות להבנה מעמיקה של המשנה.

שאלות

שאלות על מיקום המשנה

א. לכאורה, קודם שדנה המשנה בשאלה 'כיצד חולקים', ראוי שתדון בשאלה 'אימתי חולקים'. על כן ראוי היה להקדים את המשנה האחרונה בפרק קודם לראשונה. זו לשון המשנה האחרונה:

אין חולקין את החצר עד שיהא ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה, ולא את השדה עד שיהא בה תשעה קבין לזה ותשעה קבין לזה. ר' יהודה אומר: עד שיהא בה תשעת חצאי קבין לזה ותשעת חצאי קבין לזה. ולא את הגינה עד

שיהא בה חצי קב לזה וחצי קב לזה. ר' עקיבא אומר: בית רובע. ולא את הטרקלין ולא את המורן ולא את השוכך ולא את הטלית ולא את המרחץ ולא את בית הבד ולא את בית השלחין עד שיהא בהן כדי לזה וכדי לזה. זה הכלל, כל שיחלק ושמו עליו - חולקין, ואם לאו - אין חולקין. אימתי, בזמן שאין שניהם רוצים, אבל בזמן ששניהם רוצים אפילו פחות מכאן יחלוקו. וכתבי הקדש אף על פי ששניהם רוצים לא יחלוקו.

אחר משנה זו ראוי לדון בפרטי דיני חלוקה:

השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר בונין את הכותל באמצע.

כך סידר הרמב"ם את הלכותיו. הל' שכנים פ"א ה"א:

אחד הקונה מחבירו חצי שדה או שנים שקנו מאחד שדה או שירשו או שנתנה להן במתנה או שהחזיקו בה מן ההפקר או נכסי גר, כללו של דבר כל שיש ביניהם שותפות בקרקע, וביקש אחד מן השותפין לחלק וליטול חלקו לבדו, אם יש באותה קרקע דין חלוקה כופה את שאר השותפין וחולקין עמו, ואם אין בה דין חלוקה אין אחד מהן יכול לכוף את חבירו לחלוק. וכן הדין במטלטלין...

רק בפ"ב הי"ד מתחיל הרמב"ם לפרט את הלכות כותל החצר:

חצר השותפין שיש בה דין חלוקה או שחלקה ברצונם אף על פי שאין בה חלוקה, יש לכל אחד מהן לכוף את חבירו לבנות הכותל באמצע כדי שלא יראהו חבירו בשעה שמשתמש בחלקו...

יש להבין, אפוא, את סידורו של רבנו הקדוש.

ב. הקשה בקונטרס הביאורים (סי' א', א')::

הגאון מרן רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בהלכות נזקי שכנים הקשה, דדין הרחקת נזיקין הרי מקומו בפ"ב דבבא בתרא, ובפ"ק איירי בעניני שותפין, ומה שיאטיה הרחקת היזק ראייה בכאן. ואוסיף על דבריו עוד דבטור ושו"ע כתבו בהלכות חלוקת שותפין בס' קנ"ז וקע"א ולא בהלכות נזקי שכנים. ובפיה"מ להרמב"ם בהקדמתו לזרעים כתב דבבא בתרא ענינה לדבר מחילוק הקרקעות והדינים בענין הדירות המשותפות והשכונות וכו'. הרי דתחילתה בענין חילוק הקרקעות איירי, וכדתנן לה במתניתין בשותפין, וצ"ע.

הכותל נבנה כדי למנוע היזק ראייה, ועל כן המשנה שייכת לפרק ב', העוסק בהרחקת נזיקין, ולא בפרק זה העוסק בחלוקה בין שותפים.

שאלות על לשון המשנה

ג. פתיחת המשנה:

השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר.

הגמרא מעמידה את המשנה (למאן דאמר "מאי מחיצה - פלוגתא") במקרה שעשו קנין על החלוקה, שכן רצונם של השותפין אינו מספיק כדי לחלוק. היה ראוי, אפוא, לכתוב: "השותפין שחלקו חצר בונין את הכותל...". מה ענין רצונם של השותפים למשנה¹? ד. בהמשך המשנה מובא:

בגויל - זה נותן שלושה טפחים וזה נותן שלושה טפחים...

הלשון "נותן" אינה מתאימה, לכאורה. למי נותן השותף שלושה טפחים? הרי השטח נשאר שלו, והוא בונה עליו את חלקו בכותל. היה ראוי, אפוא, לכתוב: "זה בונה שלושה טפחים וזה בונה שלושה טפחים". ה. עוד במשנה:

לפיכך אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם.

אף כאן, הלשון נראית לא מתאימה. הרי אין זה נכון, לכאורה, לומר שהמקום והאבנים "של שניהם", לשון המורה על היותם שותפים באבנים ובמקום. היה ראוי לומר: "יחלקו במקום ובאבנים", שהרי כל אחד מקבל חצי מן האבנים, ואין הן "של שניהם" (ועי' בתור"ה "לפיכך", ב' ע"א).

שאלות על לשון הרמב"ם

ו. חלוקת ההלכות ברמב"ם דורשת ביאור. דיני חלוקת חצר בין השותפין מובאים בהלכות שכנים, יחד עם חלוקת דברים נוספים ואף מטלטלין. לכאורה היה מתאים להביא הלכות אלו בהלכות שותפין. עוד יש להבין, מדוע קשר הרמב"ם את השלוחין לשותפין, וקבע הלכות "שלוחין ושותפין", ולא קבע הלכות "שכנים ושותפים". ועוד, לכאורה מקומן של הלכות "היזק ראייה" המופיעות בהלכות שכנים ראוי שיהיה בספר "נוזיקין", ולא בספר "קנין".

ז. כתב הרמב"ם (הל' שכנים פ"ב הי"ח):

מקום שנהגו לבנות כותלים המבדילין בחצירות או בגנות באבנים שאינן גזית זה נותן שלשה טפחים וזה נותן שלשה טפחים, בגזית זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה, בכפיסין זה נותן טפחיים וזה נותן טפחיים, בלבנים זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה, וכל השיעורין

¹ הגמרא מעמידה שמדובר בחצר שאין בה דין חלוקה, ועל כן אינם חייבים לחלק והדבר תלוי ברצונם. עדיין קשה - למה כתבה המשנה לשון "רצו", המצריכה להעמיד אוקימתא במשנה, ולא כתבה לשון פשוטה יותר?!

האלו עובי הכותל עם הסיד. והואיל ומקום הכותל משל שניהם אם נפל הכותל הרי המקום והאבנים של שניהם, ואפילו נפל לרשות אחד מהן או שפינה אחד מהן את כל האבנים לרשותו וטען שמכר לו חברו חלקו או נתנו לו במתנה אינו נאמן, אלא הרי הן ברשות של שניהם עד שיביא ראיה.

על לשון הרמב"ם: "והואיל ומקום הכותל משל שניהם אם נפל הכותל הרי המקום והאבנים של שניהם", הקשה הרב חרל"פ (בית זבול סי' א' ס"ק ד'):

ומאי עדיפות להמקום טפי מהאבנים... ומה זה שתלה העיקר בהמקום?

מדוע תולה הרמב"ם את שותפותם לאחר הנפילה בכך שמקום הכותל הוא משל שניהם, והרי גם האבנים וגם המקום הם של שניהם, משום שבנו את הכותל יחדיו?!
ח. בהמשך הפרק (ה' ע"א) שנינו:

כותל חצר שנפל מחייבין אותו לבנותו עד ארבע אמות...

הרמב"ם בהביאו דין זה כתב (הל' שכנים פ"ג ה"א):

כותל חצר המבדיל בין שני שותפין שנפל יש לכל אחד משניהם לכוף על חברו לבנותו עד גובה ארבע אמות...

הוסיף הרמב"ם על לשון המשנה את המילים "המבדיל בין שני שותפין". לכאורה זו תוספת הגורעת מן המשנה. אין הם שותפים אלא שכנים הדרים באותה חצר. אין הכרח כלל לומר ששכנים אלו היו שותפים בעבר. הרי גם במקרה שכל אחד מהם קנה את חלקו בחצר מאדם אחר ונפל הכותל - הם מחוייבים לבנותו?²

ט. עוד שנינו בפרק זה (ד' ע"ב):

המקיף את חברו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השנייה ואת השלישית - אין מחייבין אותו. רבי יוסי אומר: אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל.

כך כתב הרמב"ם בענין זה (הל' שכנים פ"ג הל' ג'-ד'):

מי שהיה לו חורבה בין חורבות חברו ועמד חברו וגדר רוח ראשונה ושנייה ושלישית עד שנמצאת חורבה זו משלש רוחותיה גדורה, אין מחייבין אותו ליתן לו ההוצאה כלום, שהרי לא הועיל לו והרי חורבתו פתוחה לרשות הרבים כשהיתה, לפיכך אם גדר לו רוח רביעית עד שנמצאת חורבתו מוקפת גדר מגלגלין עליו את הכל ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בארבע רוחות עד ארבע אמות, ובלבד שיהיה מקום הכותל של שניהם. אבל אם היה הכותל של זה שבנה ובחלקו בנה יראה לי שאין מגלגלין עליו אלא דבר מועט כמו שיראו הדיינין שהרי אינו יכול להשתמש בכתלים...

² ועוד. אף אם בעבר היו שותפים, הרי חילקו ביניהם את החצר וכבר אין הם שותפים.

המקיף יכול לדרוש את חלקו רק אם מקום הכותל הוא משל שניהם, והכותל נבנה באמצע, אך אם בנה המקיף רק בחלקו, אינו יכול לדרוש מן המוקף השתתפות בכל הכותל, אלא "דבר מועט". הלכה זו נראית תמוהה, וכבר השיג הראב"ד:

א"א זה המשפט מעוקל, שאם הרויח לו המקום וגדר אותו שיפחות לו ההוצאה, ומה שאמר שאינו יכול להשתמש בכותלים - כן ישתמש, אלא המקום לו יהיה ויהיה לו שטר על זה, שאם יפול הכותל האבנים והעפר לשניהם והמקום שלו.

לפי הרמב"ם, אם המקיף הגדיל את הוצאתו בכך שבנה את הכותל כולו בחלקו - הוא מפסיד, ורק אם בנה את הכותל על מקום שניהם הוא יכול לקבל חצי ממה שהוציא. זהו דין תמוה.

י. שאלה נוספת עולה מדברי הרמב"ם בתשובה, שיש להם רמז גם בהלכה. נקדים את דברי הרא"ש. במשנת "כותל חצר שנפל" אמרו:

מארבע אמות ולמעלה - אין מחייבין אותו...

ניתן להבין מהמשנה, שאין מחייבין את השותף להשתתף בבנין הכותל למעלה מארבע אמות, אך יכול הרוצה בכך להגביהו משל עצמו על כל רוחב הכותל. הרא"ש יוצא כנגד הבנה זו, וכך הוא כותב (פ"א סי' ח')

יראה האי דקתני אין מחייבין אותו, אין לפרש חיובי הוא דלא מחייבין ליה אבל יכול לבנותו בעל כרחו, דהא ליתא שהרי אור ששל גבי הכותל חציו של חבירו ואינו יכול למעט אורו, לפי שיכול לומר אני רוצה להשתמש על חצי הכותל שהוא שלי, או היום או מחר אבנה ואסמוך הקורות על הכותל ואעשה מחיצה דקה של נסרים ואעמידנה על חצי הכותל שהוא שלי, אלא הכי קאמר אם שתק ולא מיחה אין מחייבין אותו. דלא תימא כיון ששתק והניחו לבנות ולמעט אורו ודאי ניחא ליה ודעתו לסמוך לו כותל אחר וליתן עליו תקרה, קא משמע לן דאין מחייבין אותו עד שיסמוך לו כותל אחר, משום דכולי עלמא לאו דינא גמירי, ולא היה יודע שיכול למחות בידו כיון שתחתית הכותל משועבד לשניהם.

אין יכול האחד לכפות על חברו את הגבהת הכותל, שהרי חצי הכותל שייך לחברו, ואין הוא יכול לבנות עליו בלא רשותו.

הרמב"ם בתשובה (שו"ת הרמב"ם, סי' שצ"ז) כתב:

שאלה. ראובן היה בינו ובין שמעון כותל בשותפות לחצאין ובו לכל אחד תקרות וגגות ובקש ראובן להגביה עליותיו ובתיו ולהגביה תקרתו מעל מקומה הראשון, היוכל שמעון למונעו מזה, ואם ימנענו היוכל ראובן לקחת חצי רוחב הכותל אשר מצרו אליו בהיות לו חציו ויגביה עליו מה שירצה אם לא.

תשובה. מאחר שהכותל ביניהם כל אחד מהם יוכל להגביה מה שירצה, אבל יבנה מממונו ולא יחייב חברו להוציא עמו בבנין אלא אם כן הגביה הוא כותל אחר ונהנה בבנין הראשון, שאז יפרע לו החלק המגיעו בבנין כמו שביארה המשנה: סמך לו כותל אחר אף על פי שלא נתן עליו את התקרה מגלגלין עליו את הכל. אמנם לקחת חצי רוחב הכותל לבנות עליו אין ראוי לפי שבזה מזיק לשותפו. וכתב משה.

יכול כל אחד להגביה את הכותל לכל רחבו, אף שהוא בונה על חלקו של חברו, ואין לו לבנות רק בחציו. זהו דבר תמוה, כפי שהקשה על כך הרא"ש בדבריו, ויש להבין את שיטת הרמב"ם.³

שותפות בכותל

השאלות מובילות לתפיסה שונה של הכותל הנבנה באמצע החצר. הכותל איננו שייך חציו לזה וחציו לזה, אלא כולו לשניהם - הם שותפים בכותל. אמירה זו כשלעצמה מיישבת את רוב השאלות, אך אין בכך די. יש להעמיק בהגדרה זו לאור שתי שאלות: א. "איך" - איך הפך הכותל להיות משותף לשניהם, כשכל חלק אחר בחצר שייך רק לאחד מהם? ב. "למה" - למה מוגדר הכותל כשייך לשניהם, ולא כ"חציו לזה וחציו לזה"?

מחלוקת רב ושמואל

קודם שנבאר את הדברים, יש לציין שיתכן שהגדרה זו נתונה במחלוקת אמוראים. בצפנת פענח על הרמב"ם (הל' כלאים פ"א ה"א) תולה כמה מחלוקות של רב ושמואל בשאלה זו, כגון (ירושלמי סוף בבא מציעא):

כותל שבין שתי מחיצות ונפרץ, רב ושמואל, חד אמר מחצה לזה ומחצה לזה, וחד אמר כולו לזה וכולו לזה. מה מפקה מביניהון, מצא מציעאה, מאן דמר מחצה לזה ומחצה לזה ומחציו והילך לזה ומחציו והילך לזה, ומאן דמר כולו לזה וכולו לזה המוציא זכה.

לדעה אחת כולו לזה וכולו לזה - והם שותפים בכותל⁴, ולדעה שניה - אין הם שותפים בכותל, אלא חציו לזה וחציו לזה. ומחלוקת נוספת (בבא מציעא ק"ז ע"א):

³ גם בהלכה משמע כך בדברי הרמב"ם שכתב (שכנים פ"ג ה"א): "כותל חצר המבדיל בין שני שותפין שנפל יש לכל אחד משניהם לכוף על חברו לבנותו עד גובה ד' אמות כדי שלא יראו זה את זה, אבל יתר על ארבע אמות אין מחייבין אותו. רצה האחד והגביה הכותל יותר על ארבע אמות, אם בא חברו ובנה כותל אחד גבוה כנגד הכותל שביניהן מחייבין אותו ליתן חלקו בגובה שכנגד כתלו...". משמע שאם רצה חברו יכול להגביה את הכותל אף בניגוד לדעת חברו.

⁴ "קצות החושן" סי' ר"ס ס"ק א' דן מיהו הזוכה כאשר הם שותפים בכותל. גם מדבריו משמע שזו המחלוקת בירושלמי.

דאיתמר אילן העומד על המיצר, אמר רב: הנוטה לכאן - לכאן, והנוטה לכאן - לכאן, ושמואל אמר: חולקין.

לרב אין הם שותפים במקום האילן העומד על הגבול שביניהם, אלא כל אחד תופס בחלקו עד הגבול. לשמואל - הם שותפים במקום האילן - במיצר, ועל כן חולקים. ועוד (עירובין צ"ג ע"ב):

אתמר, כותל שבין שתי חצירות שנפל, רב אמר: אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות, ושמואל אמר: זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר מחיצה.

לרב שתי החצרות שותפות במקום הכותל, ועל כן אוסרות את הטלטול זו על זו. לשמואל כל אחת מגיעה עד עיקר המחיצה, ואין הן שותפות⁵. לאור דבריו נראה להוסיף מחלוקת נוספת בין רב לשמואל (ברכות י" ע"ב):

"נעשה נא עליית קיר קטנה", רב ושמואל, חד אמר: עלייה פרועה היתה וקירוה, וחד אמר: אכסדרה גדולה היתה וחלקוה לשנים.

המהר"ל דן במחלוקת זו, וכך הוא מבאר (נתיב התורה פרק י"א):

ולכך אמר עלייה היה וקירוה, כלומר שנתן איש הקדוש למעלה והוא למטה, וזה מורה על היראה שכך מורה היראה שהוא תחתיו והתלמיד חכם למעלה ומשפיל עצמו לפניו. ולמאן דאמר אכסדרה גדולה היתה וחלקוה ועתה היו שני הבתים מחוברים דביקים יחד, וזה מורה שיהיה אוהב תלמיד חכם ויהיה דבק בו...

חלוקת האכסדרה לשנים עושה את שני הבתים למחברים, שכן הם שותפים בכותל שבין שני הבתים, והוא המחברם (ועי' עוד בהמשך). בניית עליה אינה מחברת ביניהם. האחד למעלה וחברו למטה, ואין הם שותפים בתקרה המפרידה ביניהם.

הגדרתם כשותפים

כאשר שני אנשים שותפים, יש כמה אפשרויות לצורת השימוש בדבר המשותף ביניהם. יכולים הם לחלק את הדבר בזמן - יום אחד ישתמש זה בחפץ, ולמחרת ישתמש השני. ניתן

⁵ א. על פי הסבר זה, מוחלפות שיטותיהם של רב ושמואל במקורות השונים. אמנם זהו "מיעוט המצוי" בסוגיות הש"ס, ששמות החולקים מתחלפים בין הסוגיות, ושמא יש לחלק בין כותל חצר ובין אילן העומד על המיצר, וצ"ע.

ב. רש"י מבאר את המחלוקת בדרך שונה, שעל פי רב אלו שתי חצרות הפתוחות לרשות האסורה להם, ולשמואל כיון שהותרו מלכתחילה נשארות בהיתר. אף על פי כן, בצפנת פענח הביא מחלוקת זו כדוגמא למחלוקת על הגדרת הגבול בין רשויות.

לחלק את הרווחים המתקבלים מן החפץ. ניתן גם לחלק את הדבר במקום - האחד ישתמש בחלק אחד של הדבר, והשני בחלק אחר.⁶

על פי זה, כאשר שני שכנים מחלקים ביניהם חצר, הם נשארים שותפים, אלא שחלוקת החצר היא הצורה של חלוקת השותפות ביניהם. אין זה פירוק השותפות, אלא מימוש השותפות על ידי שימוש כל אחד במקומו. נמצא, שאף שכל אחד מהם משתמש בחלק אחר של החצר, עדיין שם "שותפים" עליהם, שכן זו הצורה של חלוקת השותפות, ולא פירוקה.

החידוש של המשנה הוא, שאת מקום הכותל - אין הם מחלקים. מקום זה נשאר בשותפות, ואיננו מתחלק ביניהם. השימוש שלהם במקום המשותף הוא בבניית כותל על מקום זה.

יסוד השותפות

למה כך הם הדברים? מדוע לא לחלק את החצר כולה, ואף את מקום הכותל? יסוד יש בתורה, שמגדירו הגאון הרוגאצ'ובי (צפנת פענח הל' כלאים פ"א ה"א):

נ

גבולין ומחיצות הוא דבר כלול משני הדברים.

לעולם הגבול העובר בין שני דברים כלול הוא משניהם. למשל: בין השמשות, המהווה גבול בין היום ללילה, כלול מן היום ומן הלילה.

כ

לכן הכותל, המהווה גבול בין חלקיהם של השכנים, שייך לשניהם, ככל גבול שיש בו משני הצדדים.⁷

מקורו של יסוד זה בעמקי ההנהגה, וכפי שמבאר הרב קוק זצ"ל (הקדמה לעץ הדר):

⁶ הדברים עולים מדברים שכתב הרב זולטי ב"משנת יעבץ" (ח"מ סי' כ"ח). כך הוא מבאר את מחלוקת הרמב"ם והרא"ש בקנין גורל, שלרמב"ם הגורל עצמו הוא קנין, ולרא"ש צריך לעשות קנין נוסף והגורל רק מברר איזה חלק יקנה כל אחד. ובלשונו: "ונראה בביאור מחלוקת הרמב"ם והרא"ש, דהרא"ש לשיטתו שאין הגורל עושה קנין, והיינו משום שחלוקת שותפין הוא מתורת מקח וממכר שכל אחד מהם הוא מוכר ולוקח, ועל כן לא שייך לומר שהגורל עושה קנין בחלוקת שותפין, כיון שחלוקת שותפין הוא מתורת מקח וממכר, ובהלכות מקח וממכר הלא לא שייך קנין גורל... אמנם הרמב"ם לשיטתו דחלוקת שותפין הוא לא מתורת מקח וממכר שכל אחד מהם הוא מוכר ולוקח, אלא שחלוקת שותפין הוא רק מעשה חלוקה והקנין הוא על אופן החלוקה, ועל כן יש קנין מחודש בחלוקת שותפין והוא קנין גורל, וזה הוי קנין רק על מעשה החלוקה דבאופן זה הם חולקים". על פי הרמב"ם, כאשר שותפין חולקים בגורל, לא נעשה קנין מחודש בגוף הקרקע על ידי החולקים, שהרי הם נשארים שותפים בכל הקרקע. מה עושה הגורל? הגורל הוא קנין על אופן החלוקה. הוא קובע כי זאת החלוקה, ומעתה לא ניתן לחזור - וכל אחד קיבל את חלקו. חלוקת הקרקע בין השותפין היא צורה של מימוש השותפות ביניהם.

⁷ הבנה זו מבארת את דברי הירושלמי (סוף בבא מציעא, פ"י ה"ו): "כותל שבין שתי מחיצות ונפרץ, רב ושמאל, חד אמר מחצה לזה ומחצה לזה, וחד אמר כולו לזה וכולו לזה. מה מפקה מביניהון, מצא מציעאה, מאן דמר מחצה לזה ומחצה לזה - מחציו והילך לזה ומחציו והילך לזה, ומאן דמר כולו לזה וכולו לזה - המוציא זכה". בקצות החושן (סי' ר"ס ס"ק א') ביאר את מחלוקת האמוראים: "וביאור הדברים נראה, דמאן דאמר מחצה לזה ומחצה לזה, אם כן לא הוי חצר השותפין כלל אלא כל אחד מכיר מקומו, ומחציו והילך לזה קונה המציאה, ומחציו ואילך לשני קונה המציאה. אבל למאן דאמר כולו לזה וכולו לזה, הוה ליה חצר השותפין ולא קנו כלום דחצר אינו קונה אלא שיהיה חצירו לברו ומשום הכי זוכה המוציא". על פי זה מובן מדוע נחלקו דוקא בכותל שנפרץ, שכן עיקר השאלה נובעת מהיחס למקום הכותל - האם אף הוא כלול בחלוקה, או שמא עצם היותו גבול משתפת אותו בין שניהם.

בכל המערכות המחולקות של המציאות, החמרי והרוחני, הקודש והחול, הננו מוצאים את היחש המקשר אחת לחברתה על ידי איזה אמצעי שמחברם על ידי הוייתו המשותפת שיש בו ממין העליון וממין התחתון, מהימין ומהשמאל, מהרוחניות והחומריות, מהקודש והחול. הנחה מוסכמת זאת מתאמת על פי עמקי גנוי תורה ומתבארת על ידי חכמת החיפוש והנסיון בכל צד ופנה שאנחנו פונים, בכל מרחב המציאות כולו, ובכל שדרותיו השונות (עיין עץ חיים היכל אבי"ע שער ראשון פ"א).

מקורה של הבריאה אחד הוא⁸. אחדות זו קיימת גם לאחר ירידתה למציאות שבה נפרדו הברואים זה מזה למערכות ולחטיבות שונות. האחדות מופיעה על ידי הגבול שבין עולם לעולם ובין מערכה למערכה, שיש בו משניהם וכך הוא מאחד אותם.

על פי דברים אלה נראה להוסיף בהבנת הסוגיא. שותפותם של שני השכנים בכותל נובעת לא רק מן העובדה שהיו שותפים בחצר, אלא בעיקר מן העובדה שהכותל הוא גבול בין שניהם, ועל כן יש בו מזה ומזה. על כן, אף שני שכנים שלא היו שותפים מעולם - שותפים הם בכותל מעצם מהותו כגבול בין החצרות.

הבנה זו משמעותית ביחס לתפקידו של הכותל. אילו היו השכנים חולקים ביניהם את כל החצר, חציו לזה וחציו לזה, ואף את מקום הכותל, הרי שהכותל בא לאחר החלוקה כדי למנוע היזק ראייה זה מזה. אולם על פי הבנתנו שאת מקום הכותל אין הם חולקים כלל, הרי שהכותל הוא צורת שימוש בשטח המשותף להם. בניית הכותל היא הצורה של חלוקת השותפות ביניהם - כל אחד משתמש בחלק אחר של החצר, ובאמצע הם משתמשים יחד.

ישוב השאלות

לאור דברים אלה, לשון המשנה והרמב"ם נראית מדוייקת ושקולה בשקל הקודש, דבר דבור על אופניו. ניישב את השאלות שהעלינו, אחת לאחת.

⁸ כך הוא לשון ה"עץ חיים" שאליו מציין הרב קוק זצ"ל: "הנה יש מאציל ונאצל, והנאצל יש בו ד' יסודות: אש רוח מים עפר, וה-ד' אותיות הוי"ה והם חו"ב תו"מ, והנה הם טנת"א, והם הם אבי"ע, שהם הם ד' בחינות שבאדם: א' אדם הפנימי שהוא הרוחניות הנקרא נר"ח. ב' הוא הגוף. ג' הוא המלבושים שעל גבי הגוף. ד' הוא הבית שיושב בתוכו האדם. וגופו ומלבושו וכל בחינות אלו כלולות מד' בחינות ואלו הם: בחינה א' של הרוחניות הם נשמה לנשמה ונר"ן. בחינה ב' שהוא הגוף הוא העצמות שבהם המוח מבפנים והגידין והבשר ועור וכמו שאמר הכתוב 'עור ובשר תלבישני ועצמות וגידין תסוככני'. בחינה ג' שהם הלבושים הנה הם נודעים שהם לבושים המוכרחים אל כהן הדיוט, כתונת ומכנסים מצנפת ואבנט, כי אותן הד' דכהן גדול הם לבושים היותר עליונים מאלו, כנזכר בזוהר שאלו הם לבושים שם אדנ"י ואלו הם לבושי שם הוי"ה, אבל עיקרם אינם אלא ד' בחינות. בחינה ה' והוא הבית יש בית וחצר ושדה ומדבר. אמנם בכל אלו הד' בחינות הפרטיות יש בחינה א' כוללת כולם והיא ממוצעת בין בחינה ובחינה הכוללת שתיהן, דוגמא מה שאמרו חכמי הטבע כי בין הדומם והצומח הוא הקורא"לי הנקרא אלמוגים, ובין הצומח והחי הוא אדני השדה הנזכר במסכת כלאים שהוא כמין כלב גדל בקרקע וטבורו נשרש בקרקע ויונק משם וכשחוחתין הטבור שלו מת, ובין החי והמדבר הוא הקוף. וכן על דרך זה יש בכאן כי בין הבורא יתברך ובין הנברא היא הבחינה הכוללת הרוחניות יש בחינה באמצע אשר עליה נאמר 'בנים אתם לה' אלהיכם', 'אני אמרתי אלקים אתם', ונאמר 'ויעל אלקים מעל אברהם' וארו"ל האבות הן הן המרכבה וכו'". ועי' עוד בשיעור "עשיית חזית לכותל בבקעה", עמ' 473.

א. מובנת הפתיחה של רבי את מסכת בבא בתרא במשנה זו, ולא במשנה של "דין חלוקה". משנה זו מבררת את מהותו של יסוד השותפות בין השכנים, הנובע מאחדות הבריא, ובא לידי ביטוי בכותל החצר המשותף לשניהם. זהו עניינה של המסכת, כדברי הוזה"ק (הובא בשיעור "פתיחה לסדר נזיקין", עמ' 290):

"עד האלוקים יבא דבר שניהם" - דא בכא בתרא.

המסכת עוסקת בדברים העולים מ"דבר שניהם", מעצם החיים המשותפים בין בני האדם. מסכת בבא בתרא מבארת כי השותפות עומדת ביסוד הבריא, ויש לה השלכות על חייהם של האנשים. אין הם יכולים להיפרד לחלוטין, ורצונם להיפרד מברר כי הם נשארים קשורים זה לזה בגבול שביניהם.⁹

ב. מובן גם מדוע מקומה של המשנה הוא בפרק זה ולא בפרק שני העוסק בהרחקת נזיקין. מקורו של הכותל הוא בצורת חלוקת השותפות ביניהם, ולא בהיזק ראייה. בנייתו של הכותל היא הצורה הנכונה לחלק ביניהם את החצר, ולהשתמש בחלק המשותף לשניהם. היזק הראיה אינו הגורם לבניית הכותל, אלא רק ליכולת לכפות את הכותל.

ג. לשון המשנה: "השותפין שרצו לעשות מחיצה...". לא היתה המשנה יכולה לכתוב: "השותפין שחלקו את החצר בונים את הכותל באמצע", שהרי אין הם חולקים את החצר, אלא נשארים שותפים בה על ידי הכותל. רצונם לחלוק ולהשתמש כל אחד בחלקו - הוא שמביא לבניית הכותל כדרך של חלוקת שותפותם בחצר.

ד. "זה נותן שלושה טפחים". חלקו של כל אחד שייך לו, ומקום הכותל הוא של שניהם. על כן כתבה המשנה "נותן", לציין כי מקום הכותל הוא במעמד אחר ממקומו של כל אחד, והוא "נותן" למקום המשותף שלושה טפחים מחלקו.

ה. "המקום והאבנים של שניהם". זוהי ההגדרה המדויקת של הדין. אין זה נכון לומר "יחלוקו", אף שזו התוצאה שתהיה בפועל. המשנה מדגישה כי הם שותפים במקום הכותל, וממילא גם באבנים, והם "של שניהם".

ו. מובנת חלוקת ההלכות ברמב"ם בין הלכות שכנים להלכות שלוחין ושותפין. הבדל יש בין שכנים לשותפים. בהלכות שלוחין ושותפין המאחד אותם הוא החלטתם להשתתף או

⁹ פעמים שהרצון להיות קשורים ומאוחדים מצריך הפרדה, שרק על ידה יש אפשרות לחיים משותפים. כך בחצר - רק כאשר כל אחד עושה את ענייניו הפרטיים בחלקו, מאחורי הכותל, יכולים הם להמשיך ולהיות שכנים. כך מבאר הגר"א את הגמרא (ברכות נ"ו ע"ב): "אמר רבי חנן: שלש שלומות הן - נהר, צפור וקדרה". מבאר הגר"א ("קול אליהו" לגמרא שם): "יש לפרש שהקדרה עושה שלום בין אש למים שהם מתנגדים זה לזה, ועל ידי הקדירה נתאחד שניהם ומתחממים". האש והמים אינם יכולים לדור יחדיו. האש מאדה את המים והמים מכבים את האש. רק הקדירה המבדילה ביניהם, גורמת לכך שהם יכולים להיות שותפים בהכנת התבשיל, ולהביא תועלת לעולם מ"חייהם המשותפים".

להיות שליח, ובכך הם יוצרים זיקה ביניהם. הלכות שכנים עוסקות בזיקה שנוצרה בעקבות שכנותם ובעקבות החצר המשותפת המחברת ביניהם. לזיקה זו גדרים משלה, השונים משותפות רגילה, שבה החלטתם היא המשתפת ביניהם. הלכות אלו אינן שייכות לספר נזיקין, שכן הן עוסקות בזיקה ובמחויבות בין שכנים, ולא בגדרי נזיקין (שהם התוצאה של שכנותם, אך לא המקור להלכות).

ז. מובנת לשון הרמב"ם (הל' שכנים פ"ב הי"ח): "והואיל ומקום הכותל משל שניהם אם נפל הכותל הרי המקום והאבנים של שניהם". מקום הכותל שאיננו מתחלק אלא נשאר בשותפות מלאה ביניהם, הוא הסיבה לכך שאחר שנפל הכותל הרי "המקום והאבנים של שניהם". זו העדיפות של המקום על פני האבנים - המקום הוא המשותף ביניהם מלכתחילה.

ח. אף לשון הרמב"ם (שכנים פ"ג ה"א): "כותל חצר המכריל בין שני שותפין שנפל...". מובנת. אף שלא נשתתפו שני השכנים מעולם, הם שותפים בכותל, שהרי הוא גבול ביניהם, ועל כן הוא משותף לשניהם.

ט. פסיקת הרמב"ם בענין "מקיף וניקף" (שכנים פ"ג הל' ג'-ד') מובנת:

מי שהיה לו חורבה בין חורבות חבירו ועמד חבירו וגדר רוח ראשונה ושנייה ושלישית עד שנמצאת חורבה זו משלש רוחותיה גדורה, אין מחייבין אותו ליתן לו ההוצאה כלום, שהרי לא הועיל לו והרי חורבתו פתוחה לרשות הרבים כשהיתה, לפיכך אם גדר לו רוח רביעית עד שנמצאת חורבתו מוקפת גדר, מגלגלין עליו את הכל ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בארבע רוחות עד ארבע אמות, ובלבד שיהיה מקום הכותל של שניהם. אבל אם היה הכותל של זה שבנה ובחלקו בנה, יראה לי שאין מגלגלין עליו אלא דבר מועט כמו שיראו הדיינין שהרי אינו יכול להשתמש בכתלים...

הכותל משותף לשניהם רק כאשר הוא נבנה על מקום שניהם. רק במקרה כזה ניתן לדרוש מהאחד השתתפות מלאה בכותל. אם נבנה הכותל רק בחלקו של אדם אחד, ואין לשני חלק בו - מדוע ישלם מחצית מן הכותל?! משלם הוא מעט, כיון שנהנה, אך אין הוא שותף בכותל ועל כן איננו משלם חצי ההוצאה.

י. דבריו של הרמב"ם בתשובה מובנים אף הם:

שאלה. ראובן היה בינו ובין שמעון כותל בשותפות לחצאין ובו לכל אחד תקרות וגגות ובקש ראובן להגביה עליותיו ובתיו ולהגביה תקרתו מעל מקומה הראשון, היוכל שמעון למונעו מזה, ואם ימנענו היוכל ראובן לקחת

חצי רוחב הכותל אשר מצרו אליו בהיות לו חציו ויגביה עליו מה שירצה אם לא.

תשובה. מאחר שהכותל ביניהם כל אחד מהם יוכל להגביה מה שירצה, אבל יבנה מממונו ולא יחייב חבירו להוציא עמו בבנין אלא אם כן הגביה הוא כותל אחר ונהנה בבנין הראשון, שאז יפרע לו החלק המגיעהו בבנין, כמו שביארה המשנה: סמך לו כותל אחר אף על פי שלא נתן עליו את התקרה מגלגלין עליו את הכל. אמנם לקחת חצי רוחב הכותל לבנות עליו אין ראוי לפי שבזה מזיק לשותפו. וכתב משה.

הכותל משותף לשניהם, ועל כן יכול האחד להשתמש בכותל בשימוש הרגיל והמקובל, אף בלא הסכמת חברו. חכמים קבעו שהגבהת הכותל היא השימוש הראוי לו, ועל כן יכול לכפות את הגבהת הכותל על חברו. אולם הגבהה על רוחב חצי הכותל מזיקה לשותף, שכן אין זו דרך ראויה לשימוש בכותל, ועל כן אין לו לבנות כך.